

goal of comprehensive communist education of students who were to join the ranks of future «builders of communism».

Key words: Cherkasy State Pedagogical Institute, Faculty of Public Professions (FPP), vocational education, communist education, labor education.

Одержано редакцією 21.10.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 001+94(477.46-21) «1991/2003»
DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-71-80

МИХАЙЛЮК Юрій Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького
Orcid ID: 0000-0003-1359-8454
e-mail: mykhailiuk_10@ukr.net

РОЗВИТОК НАУКИ В ЧЕРКАСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО (1990-х – початок 2000-х рр.)

У статті розкрито систему організації науково-дослідної роботи в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького в 1990-х – на початку 2000 рр.: охарактеризовано структуру наукових підрозділів та специфіку їх діяльності, окреслено основні напрямки наукової роботи закладу, особливості формування штату наукових кадрів, зазначено якісні показники науково-дослідної сфери життєдіяльності університету.

Ключові слова: наука, науково-дослідна робота, науково-дослідний центр, аспірантура, докторантура, дисертація, наукові конференції, публікації, студентська наука.

Постановка проблеми. Науково-дослідна робота у закладах вищої освіти є цінним джерелом формування інтелектуального ресурсу в середовищі як викладачів, так і студентів. В суб'єктному сенсі вона дає можливість розкрити власний творчий потенціал, розширити професійні знання та ерудицію, розвинути аналітичні здібності та вміння застосовувати дослідницькі результати в професійній сфері. Водночас для освітніх закладів наукові дослідження є, передусім, ключем до здобуття конкурентоспроможних наукових, науково-технічних результатів прикладного значення, застосування нових отриманих знань у процесі підготовки здобувачів освіти, а також формування високоякісного наукового кадрового потенціалу. На сучасному етапі розвитку вищої освіти України наукова складова діяльності та її здобутки є одними із визначальних показників поступу та конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Особливо важливим чином це стосується тих, що є лідерами освітньої галузі в регіонах. Саме таким є Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького – сучасний потужний освітній і науковий центр із 100-літньою історією, знаний і авторитетний в Україні та далеко за її межами. Нині університет має вагомі здобутки й досить високі показники діяльності в науковій царині на державному рівні. Значною запорукою цьому є попередній досвід ведення наукової діяльності, аналіз якого заслуговує на окрему увагу. Передусім це стосується досить складного в усіх сенсах періоду 1990-х – початку 2000 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку науково-дослідної сфери діяльності Черкаського національного університету в окреслений вище період здобула певний інтерес в історіографії, але відображена переважно як складова значно ширшого хронологічного діапазону. Саме в такий спосіб вона представлена в публікаціях А. І. Кузьмінського [1], В. В. Масненка [2], О. З. Силки та Л. І. Синявської [3], І. А. Фаренія [4]. Сюди також можна віднести праці, присвячені науково-творчій діяльності академіка АПН України Т. С. Яценко (С. М. Аврамченко, І. В. Євтушенко, І. М. Сергієнко [5]) та становленню і розвитку наукової школи професора А. Г. Морозова (С. В. Корновенко

[6]). Також заслуговує на увагу комплекс бібліографічних покажчиків доробків провідних науковців університету – професорів С. П. Архипової [7], О. В. Білого [8], Ф. Ф. Боєчка [9], В. В. Гоцуляка [10], А. В. Градовського [11], А. М. Гусака [12], О. А. Захаренка [13], М. П. Іщенко [14], А. І. Кузьмінського [15], А. Ю. Чабана [16]. У ряді інших праць автори узагальнено або побіжно окреслюють певні аспекти розвитку науково-дослідної справи в закладі. Утім ця проблема потребує системного і ґрунтовного спеціального дослідження.

Метою статті є дослідити систему організації наукової роботи в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького та її здобутки в 1990-х – на початку 2000-х рр.

Виклад основного матеріалу. Від здобуття Україною в 1991 р. незалежності до початку 2000-х рр. освітній заклад пройшов складний, але достатньо успішний шлях становлення від педагогічного інституту до державного університету (1995 р.), а згодом здобув статус національного університету (2003 р.). У цей час надважливою складовою поступу університету була науково-дослідна робота. Її базовими осередками стали кафедри, науково-дослідні центри й наукові товариства, наукові школи та аспірантура. Побудова стратегії та загальне керівництво науково-дослідною роботою здійснювалося ректоратом, зокрема науковим відділом, яким незмінно в той час, як відомо, керував проректор з наукової роботи, професор І. І. Кукурудза. Наукова діяльність у закладі здійснювалася згідно відповідних річних та перспективних планів роботи.

Наукова робота кафедр будувалася насамперед у розрізі досліджень колективних та індивідуальних тем. Для прикладу, їх кількість у 1999 р. становила відповідно 37 і 126, у 2000 р. – 55 і 131, у 2001 р. – 44 і 128 [17, арк. 2]. Як засвідчують річні звіти науково-дослідної роботи інституту/університету, кількість таких тем у закладі щорічно коливалася від 34 до 49 найменувань. Із них зазвичай 4–6 дослідних теми (у 1996 р. – 16 тем) виконувалися відповідно до планів Міністерства освіти України й отримували певне державне фінансування. Зокрема, виконання 5 держбюджетних тем у період 1997 – 2000 рр. було профінансовано відповідно щорічно на суми 21360 грн., 35500 грн., 55000 грн., 42000 грн. [18, арк. 18; 19, арк. 18; 20, арк. 16; 21, арк. 45]. У 2003 р. науковці університету здійснювали дослідження в межах 6 наукових проєктів, забезпечених бюджетним фінансуванням на суму 61,7 тис. грн. [22, арк. 3].

Деякі науково-дослідні теми стали наскрізними для роботи окремих кафедр на довгі роки. Наприклад, кафедра історії України працювала над темою «Питання історії Середнього Подніпров'я у контексті історії України» упродовж 1994–2006 рр. [23, арк. 4; 24].

Розширення спектру наукових досліджень, поглиблення їх предметної площини, пошук нових способів співпраці науковців сприяли створенню нових структур. Так, у 1996 р. при історичному факультеті сформовано науково-дослідний регіональний Центр дослідження історії Середнього Подніпров'я Інституту історії НАН України на чолі з професором А. Ю. Чабаном [25, 14]. Центр об'єднав навколо себе не лише місцевих дослідників історії регіону, а й науковців з інших куточків України. Став ініціатором і організатором ряду всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, за його підтримки видано численні публікації.

У 1997 р. з метою оперативного вивчення громадської думки з різних проблем розвитку суспільства, систематичної організації фундаментальних та прикладних соціологічних досліджень в університеті створили госпрозрахункову лабораторію соціологічних досліджень під керівництвом старшого викладача кафедри філософії П. В. Маленка [26, арк. 43].

Того ж таки 1997 р. сягає виникнення регіонального Осередку Наукового товариства імені Тараса Шевченка, заснованого при Черкаському державному університеті імені Богдана Хмельницького. Ідея його створення належить ініціативній групі викладачів на чолі з В. Т. Поліщуком. Таке прагнення здобуло підтримку університету і Президії НТШ в Україні. 18 березня того ж року відбулись перші установчі збори Осередку, на яких його головою було обрано проректора з навчальної роботи ЧДУ, доцента Ю. В. Триуса. У 2002 р. НТШ у Черкасах було зареєстровано як громадську організацію, а головою місцевого Осередку обрали професора В. В. Масненка [27].

Від часу створення суттєво посилюється інтерес до роботи товариства з боку науковців, зростає кількість його членів (з 34 у 1997 р. їх число за десятиліття зросло до близько

100 осіб). Осередок НШТ в Черкасах має чималий перелік наукових здобутків. Передусім, з березня 1998 р. регулярно відбуваються Березневі наукові сесії, де традиційно виступають велика кількість доповідачів у всіх секціях і комісіях. Осередок виступив організатором та співорганізатором ряду наукових конференцій. У 2002 р. започатковано збірник наукових праць «Записки Осередку НШТ в Черкасах», публікуються матеріали щорічних березневих сесій. Його плідна робота продовжується й нині.

Знаковою подією в університеті стало створення в 1999 р. Черкаського наукового центру шевченкознавчих досліджень. Реалізувати такий проект вдалося за спільним рішенням дирекції Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, ректорату Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького та Черкаської облдержадміністрації. Будучи науково-дослідним підрозділом закладу, він координує свою роботу з відділом шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. У грудні 2004 р. існування й діяльність центру було стверджено спільним наказом Міністра освіти і науки України В. Кременя та Президента НАН України Б. Патона (наказ № 530/971 від 23.12.2004 р.). Директор центру – проф. В. Т. Поліщук, заступник – проф. В. І. Пахаренко, співробітники – проф. С. А. Китова, проф. Л. І. Кавун, доценти Л. В. Скорина, В. М. Коваленко. Предмет дослідження центру – художня творчість (поезія, проза, драматургія) Т. Шевченка, а в ній – індивідуальна творча система митця, її стильові характеристики, компаративний аналіз (європейський контекст, національний фольклор).

Від початку 1990-х рр. у дослідницьких інтересах істориків університету дедалі чіткіше став окреслюватися новий науковий напрямок – студіювання минувшини українського селянства. У міру зростання його актуальності, з огляду на потребу розширення й поглиблення наукових пошуків у галузі аграрної історії України, а також координації та активізації зв'язків академічної науки з університетською постала необхідність створення відповідного структурного підрозділу. Тож у 2000 р. об'єднаними зусиллями Черкаського державного університету, Інституту історії України НАН України та Черкаської обласної державної адміністрації було створено Науково-дослідний інститут селянства [28]. Того ж року при ньому виникла громадська організація Наукове товариство істориків-аграрників – об'єднання істориків селянства і сільського господарства Черкащини [29, 165]. Обидві структури очолив знаний дослідник аграрної історії, професор А. Г. Морозов.

З того часу фундаментальні дослідження різних аспектів аграрної історії набули системності, а Науково-дослідний інститут селянства та Наукове товариство істориків-аграрників швидко стали знаними і авторитетними в науковому просторі України інституціями. У 2000 р. Інститут селянства заснував власне фахове видання – науковий часопис «Український селянин». Науковці обох підрозділів стали ініціаторами запровадження та надалі регулярного проведення на базі Черкаського університету Всеукраїнських симпозіумів з проблем аграрної історії, долучалися до організації інших наукових форумів.

У грудні 2001 р. з метою організації, розвитку та координації регіональних наукових досліджень у соціальній та гуманітарній сферах, а також акумуляції, систематизації та популяризації отриманих наукових даних було створено новий науковий підрозділ університету – Центр регіональних соціально-гуманітарних досліджень, директором якого було призначено доцента кафедри історії України В. В. Масненка. У перспективі передбачалося на його основі створити багатогалузеву науково-дослідну установу. Центр активно взявся до роботи. Головними його напрямками діяльності стали політологія та соціологія, історія, археологія та етногенез, етнологія. Ряд дослідних програм здійснювалися спільно з Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень НАН України [30, арк. 163–174].

Питання формування високоякісного науково-педагогічного персоналу завжди було одним із пріоритетних завдань забезпечення успішної життєдіяльності інституту/університету. Головною запорукою в цьому була підготовка власних наукових кадрів. Задля цього в закладі діяла цільова аспірантура, а в окремих випадках використовували аспірантури інших навчальних закладів та наукових установ. На початку 90-х рр. ХХ ст. кількість спеціальностей, за якими готувалися майбутні кандидати наук, була досить

обмежена. Зокрема, в 1992 р. аспірантура діяла лише за п'ятьма спеціальностями: «Фізіологія людини і тварин», «Історія України», «Діалектика і теорія пізнання», «Теорія і історія педагогіки», «Педагогічна і вікова психологія» [31, арк. 14]. Щороку додавалися нові спеціальності, а їх чисельність на початку 2000-х рр. сягала вже понад двадцять. Зокрема, лише в 2001 р. наказом МОН України в Черкаському державному університеті була затверджена аспірантура за 18 спеціальностями («Фізика твердого тіла», «Фізіологія людини і тварин», «Фізична хімія», «Історія України», «Всесвітня історія», «Економічна теорія», «Естетика», «Українська література», «Українська мова», «Германські мови», «Теорія та історія педагогіки», «Теорія та методика навчання (з математики)», «Теорія та методика навчання (з інформатики)», «Теорія та методика навчання (з фізики)», «Теорія та методика навчання (з фізичної культури)», «Політичні інститути та процеси», «Педагогічна та вікова психологія») [32, арк. 6].

З огляду на такі обставини зростала як кількість вступників, так і загальний обсяг аспірантів. Наприклад, на відміну від 1992 р., коли склад перших і других становив 9 і 27 осіб, у 1995 р. їх було відповідно 25 і 57, а в 2003 р. – 28 і 82 аспіранти [31, арк. 13–14; 33, арк. 14–15; 22, 40–41].

Нажаль, в університеті упродовж 1991 – 2003 рр. не було власної докторантури. Тож підготовка докторів наук та захисти їхніх дисертацій (рівно, як і захисти кандидатських дисертацій) велися в інших відповідних освітніх закладах та наукових установах. Важливою подією стало відкриття у 2003 р. першої в університеті спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальності «Історія України», головою якої став професор А. Г. Морозов. Це відкрило нові перспективи у підготовці передусім власних наукових кадрів, зокрема за вказаним профілем.

Утім, і в попередній час ця справа не стояла на місці. Рік за роком поступово зростала кількість викладачів, які підвищували свою кваліфікацію шляхом захисту дисертацій. Загалом упродовж 1991–2003 рр. статус кандидата наук здобули 112, а доктора наук – 13 науково-педагогічних працівників університету. Для порівняння: у 1991 р. захищено 4 кандидатських та 1 докторська дисертації, у 2003 р. – відповідно 13 і 2 [34, арк. 10–11; 22, арк. 36–37]. Найбільш активно цей процес відбувався у 2000–2003 рр. За цей період науковий кадровий склад закладу поповнився 45 кандидатами наук та 7 докторами наук*.

Чимало уваги приділялося підтримці молодих науковців як організаційному плані, так і в стимулюванні їхньої діяльності, зокрема й шляхом матеріального заохочення. Наприклад, у 2002 р. двоє, а в 2003 р. – троє молодих учених, кандидати наук отримали стипендії Кабінету міністрів України [22, арк. 2; 35, арк. 2]. У 2003 р. в університеті було створено Раду молодих вчених (у складі 17 осіб під головуванням кандидата фізико-математичних наук, доцента Г. В. Луценка), яка взяла на себе функції організаційної допомоги в науково-дослідній діяльності молодих учених, аспірантів та студентів [22, арк. 23].

Важливим складником формування наукового потенціалу університету вбачається впровадження результатів дослідницької роботи. Передусім ідеться про публікацію наукових здобутків. У цій справі університет також поступово нарощував якісні та кількісні показники. Про це свідчить їх порівняльний аналіз**:

Період	Монографії	Підручники	Навчальні посібники	Статті у вітчизняних виданнях	Статті у зарубіжних виданнях	Тези в наукових виданнях	Всього
1991–1994 рр.	10	6	15	191	33	782	1037
1995–1999 рр.	14	16	113	923	62	980	2108
2000–2003 рр.	27	13	200	1993	92	852	3177
Разом за 1991 – 2003 рр.	51	35	328	3107	187	2614	6322

Як видно, особливе зростання кількості наукової продукції припадає на 2000–2003 рр., коли університет вийшов на новий рівень організації та якості роботи. Особливо

* Статистичні дані наведено на основі річних звітів про науково-дослідну роботу в інституті/університеті за 1991–2003 рр.

** Статистичні дані наведено на основі річних звітів про науково-дослідну роботу в інституті/університеті за 1991–2003 рр.

разючою видається різниця в порівнянні крайніх меж досліджуваного періоду – 1991 та 2003 рр.: опубліковано монографій – відповідно 2 проти 12, підручників – 2 проти 3, навчальних та навчально-методичних посібників – 3 проти 64, статей у вітчизняних виданнях – 77 проти 594, статей у зарубіжних виданнях – 2 проти 29, опублікованих тез – 250 проти 299 [22, арк. 50; 34, арк. 21].

Значною запорукою у розширенні можливостей для публікацій результатів досліджень стало видання таких матеріалів власними ресурсами університету. В окреслений період у закладі було опубліковано 61 збірник наукових праць. У 1997 р. започатковане перше фахове наукове видання «Вісник Черкаського університету» – серія «Історичні науки», в 1999 р. – серія «Філософія», а в 2001 р. – серія «Філологічні науки». В 2000 р., як уже згадувалося, стало виходити фахове видання «Український селянин», наступного року почав виходити науковий щорічник «Літературознавство. Фольклористика. Культурологія».

На базі університету були організовані й проведені понад 60 наукових та науково-практичних конференцій. Лише упродовж 1995–2000 рр. відбулося близько сорока наукових форумів міжнародного (6), всеукраїнського (19) та регіонального (14) рівнів [36, арк. 24].

Окремі конференції стали регулярними. Так, у період 1991–2001 рр. проведено 8 всеукраїнських наукових конференцій «Українська козацька держава: витoki та шляхи історичного розвитку». Також відбулося чотири Всеукраїнських симпозіуми з проблем аграрної історії (2000–2003 рр.), три Всеукраїнські наукові конференції «Актуальні проблеми металінгвістики» (2001–2003 рр.). Значний резонанс у науковому світі здобули міжнародні наукові конференції «Тарас Шевченко і європейська культура» (1999 р.), «Екологічні проблеми та перспективи їх вирішення в різних регіонах України» (2000 р.), «Актуальні проблеми історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» (2001 р.), «Професійно-художня освіта: теорія і практика» (2002 р.), «Тарас Шевченко і народна культура» (2004 р.) тощо.

Попри систематичне нарощування результатів науково-дослідної роботи, слабкою ланкою в її межах була винахідницька складова. Тож отримані у 1992–1994 рр. 4 авторські свідоцтва в галузі імунофізіології [23, арк. 26; 31, арк. 25; 37, арк. 28] стали радше винятком, аніж системним явищем. Щоправда, справа поліпшилася на початку 2000-х рр. Зокрема, у 2002 р. кандидат біологічних наук, доцент С. О. Коваленко (у парі з інженером В. О. Засядьвовком) отримав деклараційний патент України на винахід «Пристрій для вимірювання параметрів дихання» [35, арк. 11]. Наступного року група науковців закладу (доктори біологічних наук, професори М. В. Макаренко та В. С. Лизогуб, кандидат біологічних наук, доцент Д. М. Харченко, аспіранти Ю. О. Петренко та В. О. Пустовалов, інженер-програміст М. Е. Яковлев) отримали деклараційний патент на винахід «Спосіб визначення рівня функціональної рухливості нервових процесів людини», якому немає аналогів у світовій практиці [22, арк. 11].

Багаторічна наукова продуктивність окремих провідних науковців Черкаського університету, позначена високими кількісними і якісними показниками та спадкоємністю наукової діяльності, послугувала формуванню упродовж 1990-х – початку 2000-х рр. 15 наукових шкіл: професора В. С. Лизогуба (сформована в середині 1990-х рр., дослідницьке спрямування – проблеми вікової психофізіології); професора А. М. Гусака (сформована на початку 1990-х рр., дослідницьке спрямування – дослідження дифузії та фазових перетворень у сплавах); професора С. А. Жаботинської (започаткована на початку 1990-х рр., дослідницьке спрямування – когнітивна лінгвістика (англійська мова)); професора І. І. Кукурудзи (сформована в 1990-х рр., дослідницьке спрямування – соціально-економічні наслідки ринкових перетворень в Україні); професора Ф. Ф. Боєчка (сформована наприкінці 1980-х рр., дослідницьке спрямування – біохімія біологічно активних сполук); професора О. О. Селіванової (сформована наприкінці 1990-х рр., дослідницьке спрямування – проблеми когнітивної та комунікативної лінгвістики); професора Д. І. Говоруна (сформована на початку 1990-х рр., дослідницьке спрямування – творчість як проблема філософії); професора М. П. Іщенка (сформована наприкінці 1980-х рр., дослідницьке спрямування – соціально-політичні фактори інтегрування України в світове співтовариство); академіка АПН України Т. С. Яценко (сформована наприкінці 1980-х рр.,

дослідницьке спрямування – глибинна психокорекція); професора В. П. Мусієнко (сформована наприкінці 1990-х рр., дослідницьке спрямування – функціонально-комунікативний аналіз мови); професора О. Г. Перехреста (сформована в середині 1990-х рр., дослідницьке спрямування – історія Другої світової війни); професора А. Г. Морозова (сформована на межі 80–90-х рр. ХХ ст., дослідницьке спрямування – аграрна історія України); професора Н. А. Тарасенкової (сформована наприкінці 1990-х рр., дослідницьке спрямування – актуальні проблеми математичної освіти); професора В. Т. Поліщука (сформована в середині 1990-х рр., дослідницьке спрямування – дослідження наукових літературознавчих проблем, які осмислюють й аналізують на основі творчості письменників-уроженців Черкащини); професора В. В. Масненка (сформована на початку ХХІ ст., дослідницьке спрямування – історіографія, теорія та методологія історичної науки) [35, арк. 17–22; 38].

Наскрізною лінією освітнього процесу в університеті стало залучення до наукової діяльності студентів. Це здійснювалося за рахунок підготовки рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт, написання наукових статей і доповідей, участі в роботі наукових гуртків та проблемних груп, наукових конференцій, конкурсах наукових проектів тощо. Кафедри закладу в організації таких видів дослідницької діяльності особливу увагу приділяли індивідуальній роботі зі студентами. Слід зауважити, що масовість заняття студентством науковою роботою рік за роком поступово зростала. Приміром, коли в 1991 р. кількість таких студентів становила 44%, а кількість їх публікацій – 11, то в 1995 р. їх було вже 56% і 52 опубліковані студентами статті. Пік наукової активності студентів припав на 2002 і 2003 рр., коли дослідницькою роботою було охоплено понад 90%, а кількість публікацій становила відповідно 273 і 294. Не маловажну роль у зростанні масовості студентської наукової роботи зіграло щорічне (з 1999 р.) проведення на базі університету Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді» (неофіційна назва – «Родзинка»). Приміром, у 2002 р. у ній взяло участь 247 студентів університету та 26 студентів із інших навчальних закладів. У наступному році число учасників цієї конференції ще зросло і становило відповідно 382 і 15 студентів. Майже всі їхні доробки були опубліковані в збірниках матеріалів конференції. Також у 2003 р. студенти університету за результатами участі в інших наукових конференціях України та Польщі опублікували 15 своїх праць [22, 14-48; 33, арк. 31; 34, арк. 27; 35, арк. 14–32].

Висновки. Важливість якісного і продуктивного розвитку наукової роботи в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького в 1990-х – на початку 2000-х рр. чітко усвідомлювалася керівництвом і професорсько-викладацьким складом. Вона була стратегічним напрямком розвитку університету та здійснювалася в тісному взаємозв'язку з навчально-виховною діяльністю. Організація наукової роботи у закладі набула системного характеру, охоплювала як професорсько-викладацький склад, так і студентський загаль. Активізовано наукову діяльність кафедр, створено ряд науково-дослідних центрів. Започатковано ряд наукових фахових видань, проведено чисельні всеукраїнські та міжнародні наукові конференції. З огляду на це упродовж окресленого періоду суттєво зросли кількісні і якісні показники наукової роботи.

Список використаної літератури

1. Кузьмінський А. І. Науково-дослідна робота як ключовий напрям розвитку Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького // Записки Осередку НТШ у Черкасах: Праці історично-філософської, політологічної, філологічної та культурологічної секцій: Зб. наук. статей / За ред. А. Г. Морозова, А. Ю. Чабана, В. В. Масненка, В. Т. Поліщука. – Т. І. – Черкаси: РВР ЧДУ, 2002. – С. 4–8.
2. Масненко В. В. Десятиріччя Осередку НТШ у Черкасах: історія, сьогодення, перспективи // Вісник НТШ. – Львів, 2008. – Ч. 39 (зима-весна). – С. 5–7
3. Силка О. З., Синявська Л. І. Діяльність бібліотеки Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького у повоєнний час // Вісник Черкаського університету. Серія історичні науки. – № 23 (236). – 2012. – С. 128–138.
4. Фареній І. А. Двадцять років діяльності Наукового товариства істориків-аграрників // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – 2020. – Вип. 1. – С. 164–171.

5. Академік АПН Яценко Тамара Семенівна: науково-творчий шлях / С. М. Аврамченко, І. В. Євтушенко, І. М. Сергієнко: Вид. 3-є допов. – Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2005. – 174 с.
6. Корновенко С. В. Становлення та розвиток черкаської наукової школи істориків-аграрників професора А. Г. Морозова // Черкаському національному університету імені Богдана Хмельницького – 95: історія та сучасність: зб. тез та повідомлень за матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 лютого 2016 р., м. Черкаси). – Черкаси, 2016. – С.103-107.
7. Архипова Світлана Петрівна: Біобібліографічний покажчик / Укладач О. З. Медалієва; Авт. вступ. ст. А. Й. Капська. – Черкаси: Вид-во ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2007. – 36 с.
8. Білий Онуфрій Васильович: Біобібліографічний покажчик / Уклад. О.З. Медалієва; авт. вступ. ст. Н.Є. Карловська. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 28 с.
9. Босчко Федір Федорович: доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України: біобібліогр. покажч. / уклад.: А. П. Іржавська, Н. В. Демченко; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2014. – 40 с.
10. Гоцуляк Віктор Володимирович: доктор іст. наук, професор. Біобібліографічний покажчик / за ред.: О. З. Медалієвої, Л. І. Синявської; авт. вступ. ст. В. М. Мельниченко. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 72 с.
11. Градовський Анатолій Володимирович: доктор педагогічних наук, професор: біобібліогр. покажч. / уклад. Л. Г. Голиш; наук. ред. А. І. Кузьмінський. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2013. – 40 с.: портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького ; вип. 19).
12. Гусак Андрій Михайлович: Біобібліографічний покажчик / Уклад. О. З. Медалієва; Авт. вступ. ст. С. В. Корниенко. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2006. – 40 с.
13. Захаренко Олександр Антонович (1937-2002 рр.). Біобібліографічний покажчик (до 70-річчя від дня народження) / Укладачі: С. О. Захаренко, О. З. Медалієва. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2006. – 40 с.
14. Іщенко Микола Павлович: доктор філософських наук, професор: біобібліогр. покажч. / Уклад.: Т.І. Іщенко, В. О. Кіреєва, Л. Г. Лисиця. – Черкаси: Бізнес інноваційний центр ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 116 с.
15. Кузьмінський Анатолій Іванович: доктор педагогіч. наук, професор. Біобібліографічний покажчик / уклад.: О. З. Медалієва, Л. І. Синявська; авт. вступ. ст. М. Б. Євтух – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 56 с.
16. Чабан Анатолій Юзефович: Біобібліографічний покажчик / Уклад. Л. Г. Лисиця, О. З. Силка, Л. І. Синявська; авт. вступ. ст. В. М. Мельниченко. – Черкаси: «Вертикаль», 2021. – 108 с.
17. Архів Черкаського національного університету (далі Архів ЧНУ). – Б. ф. – Б. оп. – Спр. 03–02. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 2001 р. – 46 арк.
18. Архів ЧНУ. Ф. 193. Оп. 11. Спр. 1102. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1997 р. – 37 арк.
19. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 1158. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1998 р. – 40 арк.
20. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 1235. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1999 р. – 35 арк.
21. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 1307. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 2000 р. – 51 арк.
22. Архів ЧНУ. – Б. ф. – Б. оп. – Спр. 04–07. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 2003 р. – 60 арк.
23. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 881. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1993 р. – 43 арк.
24. Кафедра історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://histfilos.cdu.edu.ua/institut/kafedry/kafedra-iaкости-standartyzatsii-ta-upravlinnia-proektamy.html>.
25. Об'єднані спільною метою: документально-публіцистичний нарис про навчально-науковий інститут історії і філософії / автори-упорядники В. М. Мельниченко, А. П. Іржавська. – Черкаси, 2015. – 36 с.
26. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 1017. Накази ректора з основної діяльності №№ 102-178 за 1997 р. – 152 арк.
27. Осередок Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Черкасах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://histfilos.cdu.edu.ua/naukova-robota/naukovo-hromadski-obiednannia.html?start=4>
28. У ЧНУ вчергове зібралися знані історики-аграрники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cdu.edu.ua/news/u-chnu-vcherhove-zibralsia-znani-istoryky-ahrarynyky.html>

29. Фареній І. А. Двадцять років діяльності Наукового товариства істориків-аграрників / І. А. Фареній // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – 2020. – Вип. 1. – С. 164–171.
30. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 1277. Накази ректора з основної діяльності №№ 104-196 за 2001 р. – 177 арк.
31. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 836. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1992 р. – 43 арк.
32. Архів ЧНУ. – Б. ф. – Б. оп. – Спр. 04–20. Листування з Міністерством освіти і науки України з питань контингенту, прийому і випуску аспірантів (2000–2007 рр.). – 119 арк.
33. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 978. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1995 р. – 40 арк.
34. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 787. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1991 р. – 38 арк.
35. Архів ЧНУ. – Б. ф. – Б. оп. – Спр. 04–07. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 2002 р. – 34 арк.
36. Архів ЧНУ. – Б. ф. – Б. оп. – Спр. 02–04. Директивні матеріали (2000–2002 рр.) по навчальному відділу №№ 1–107. – 138 арк.
37. Архів ЧНУ. – Ф. 193. – Оп. 11. – Спр. 920. Річний звіт про науково-дослідну роботу за 1994 р. – 44 арк.
38. Наукові школи ЧНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cdu.edu.ua/mij-universitet/naukova-j-inovatsijna-diyalnist/naukovi-shkoly.html?limit=6&start=0>

References

1. Kuzminsky, A. I. (2002). Research work as a key direction of development of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. *Zapysky Oseredku NTSH u Cherkasakh: Pratsi istorychno-filosofovskoyi, politolohichnoyi, filolohichnoyi ta kul'nturolohichnoyi sektsiy: Zb. nauk. statey (Notes of the Center of NTSh in Cherkasy: Proceedings of the historical-philosophical, political, philological and culturological sections), 1*, 4-8 (in Ukr.)
2. Masnenko, V. V. (2008). Decades of the NTSh Center in Cherkasy: history, present, prospects. *Visnyk NTSh (Bulletin of the NTSh), 39*, 5-7. Lviv (in Ukr.)
3. Silka, O. Z., & Sinyavska, L. I. (2012). Activities of the library of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy in the postwar period. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya istorychni nauky (Bulletin of the Cherkasy University. Series of historical sciences), 23 (236)*, 128-138 (in Ukr.)
4. Farenii, I. A. (2020). Twenty years of activity of the Scientific Society of Agrarian Historians. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya istorychni nauky (Bulletin of the Cherkasy University. Series of historical sciences), 1*, 164-171 (in Ukr.)
5. Avramchenko, S. M., & Yevtushenko, I. V., & Sergienko, I. M. (2005). *Academician of the Academy of Pedagogical Sciences Yatsenko Tamara Semenivna: scientific and creative way*. Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
6. Kornovenko, S. V. (2016) Formation and development of the Cherkasy scientific school of historians-agriculturalists of Professor A. G. Morozov. *Cherkas'komu natsional'nomu universytetu imeni Bohdana Khmel'nits'koho – 95: istoriya ta suchasnist'. Zb. tez ta povidomlen. za mater. Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (26 lyutoho 2016 r., m. Cherkasy) (Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy – 95: history and modernity: collection. abstracts and reports for mater. All of the Ukrainian scientific-practical conference (February 26, 2016, Cherkasy), 103-107*. Cherkasy (in Ukr.)
7. Arkhipova Svitlana Petrovna: Biobibliographic index. (2007). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
8. Bilyj Onufriy Vasilyevich: Biobibliographic index. (2006). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
9. Boechko Fedir Fedorovych: Doctor of Biological Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine: biobibliographic index. (2014). Cherkasy: Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
10. Gotsulyak Victor Vladimirovich: doctor history science, Professor. Biobibliographic index. (2008). Cherkasy: Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
11. Gradovsky Anatoliy Volodymyrovych: doctor of pedagogical sciences, professor: biobibliographic index. (2013). Cherkasy: Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
12. Gusak Andrey Mikhailovich: Biobibliographic index. (2006). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)

13. Zakharenko Alexander Antonovich (1937-2002). Biobibliographic index. (2006). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
14. Ishchenko Mykola Pavlovych: Doctor of Philosophy, Professor: biobibliographic index. (2016). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
15. Kuzminsky Anatoly Ivanovich: doctor of pedagogy. Science, Professor. Biobibliographic index. (2008). Cherkasy: ChNU Publishing House (in Ukr.)
16. Chaban Anatoliy Yuzefovych: Biobibliographic index. (2021). Cherkasy: Vertical (in Ukr.)
17. Archive of Cherkasy National University (hereinafter the Archive of ChNU). File no. 03–02: Annual report on research work for 2001 (in Ukr.)
18. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1102: Annual report on research work for 1997 (in Ukr.)
19. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1158: Annual report on research work for 1998 (in Ukr.)
20. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1235: Annual report on research work for 1999 (in Ukr.)
21. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1307: Annual report on research work for 2000 (in Ukr.)
22. Archive of ChNU. B. f., b. op., file no. 04–07: Annual report on research work for 2003 (in Ukr.)
23. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 881: Annual report on research work for 1993 (in Ukr.)
24. Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy. Retrieved from: <https://histfilos.cdu.edu.ua/instytut/kafedry/kafedra-iakosti-standartyzatsii-ta-upravlinnia-proektamy.html>
25. Melnichenko, V. M., & Irzhavska, A. P. (2015). *United by a common goal: a documentary-journalistic essay on the educational and scientific institute of history and philosophy*. Cherkasy (in Ukr.)
26. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1017: Orders of the rector on the main activity №№ 102-178 for 1997 (in Ukr.)
27. Branch of the Taras Shevchenko Scientific Society in Cherkasy. Retrieved from: <https://histfilos.cdu.edu.ua/naukova-robota/naukovo-hromadski-obiednannia.html?start=4>
28. Well-known historians-agrarians once again gathered at ChNU. Retrieved from: <https://cdu.edu.ua/news/u-chnu-vcherhove-zibralsia-znani-istoryky-ahraryky.html>
29. Farenii, I. A. (2020). Twenty years of activity of the Scientific Society of Agrarian Historians. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya istorychni nauky (Bulletin of the Cherkasy University. Series of historical sciences)*, 1, 164-171 (in Ukr.)
30. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 1277: Orders of the rector on the main activity №№ 104-196 for 2001 (in Ukr.)
31. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 836: Annual report on research work for 1992 (in Ukr.)
32. Archive of ChNU. B. f., b. op., file no. 04-20: Correspondence with the Ministry of Education and Science of Ukraine on the contingent, admission and graduation of graduate students (2000-2007) (in Ukr.)
33. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 978: Annual report on research work for 1995 (in Ukr.)
34. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 787: Annual report on research work for 1991 (in Ukr.)
35. Archive of ChNU. B. f., b. op., file no. 04-07: Annual report on research work for 2002 (in Ukr.)
36. Archive of ChNU. B. f., b. op., file no. 02-04: Directive materials (2000–2002) for the educational department №№ 1-107 (in Ukr.)
37. Archive of ChNU. F. 193, op. 11, file no. 920: Annual report on research work for 1994 (in Ukr.)
38. Scientific schools of ChNU. Retrieved from: <http://cdu.edu.ua/mij-universitet/naukova-j-inovatsijna-diyalnist/naukovi-shkoly.html?limit=6&start=0>

MYKHAYLUK Yuriy, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department history of Ukraine Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: mykhailiuk_10@ukr.net

DEVELOPMENT OF SCIENCE IN BOHDAN KHMELNYTSKY NATIONAL UNIVERSITY OF CHERKASY (1990s - EARLY 2000s)

Abstract. Introduction. *At the present stage of development of higher education in Ukraine, the scientific component of its activities and its achievements are one of the determining indicators of progress and competitiveness of higher education institutions. This is especially important for those who are leaders in education in the regions. Such is Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy – a modern powerful educational and research center with a 100-year history, known and authoritative in Ukraine and far beyond. Today the university has significant achievements and rather high indicators of activity in the scientific sphere at the state level. A significant guarantee of this is the previous experience of scientific activity, the analysis of which deserves special attention. First of all, this applies to the rather complex period of the 1990s – early 2000s.*

Purpose. The aim of the article is to investigate the system of organization of scientific work at Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy and its achievements in the 1990s - early 2000s.

Results. *Departments, research centers and scientific societies, scientific schools and postgraduate studies became the basic centers of scientific work at the university. The construction of the strategy and the general management of the research work was carried out by the Rector's Office, in particular the Scientific Department, which was invariably headed by the Vice-Rector for Research, Professor II Kukurudza. Scientific activity in the institution was carried out according to the relevant annual and long-term work plans.*

The scientific work of the departments was built primarily in terms of research on collective and individual topics. For example, their number in 1999 was 37 and 126, respectively, in 2000 - 55 and 131, in 2001 - 44 and 128.

Expanding the range of scientific research, deepening their subject area, the search for new ways of cooperation of scientists contributed to the creation of new structures. In 1996, the Research Regional Center for the Study of the History of the Middle Dnieper of the Institute of History of the National Academy of Sciences of Ukraine, headed by Professor A. Yu. Chaban, was formed at the Faculty of History. In 1997, a regional branch of the Taras Shevchenko Scientific Society, founded at Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, was established. A landmark event at the university was the establishment in 1999 of the Cherkasy Scientific Center for Shevchenko Studies (director V.T. Polishchuk). In 2000, the Research Institute of Peasants was established (headed by Professor A.G. Morozov).

The university had a targeted graduate school, and in some cases used graduate schools of other educational institutions and research institutions. An important event was the opening in 2003 of the first specialized scientific council at the university for the defense of candidate dissertations in the specialty «History of Ukraine», chaired by Professor A.G. Morozov. During 1991–2003, 112 scientific and pedagogical employees of the University received the status of Candidate of Sciences and 13 – Doctors of Sciences.

A special increase in the number of scientific products occurred in 2000-2003, when the university reached a new level of organization and quality of work. During the specified period, 61 collections of scientific works were published in the institution. In 1997, the first professional scientific publication «Bulletin of Cherkasy University» was launched – a series of «Historical Sciences», in 1999 - a series of «Philosophy», and in 2001 – a series of «Philological Sciences». In 2000, as already mentioned, the professional publication «Ukrainian Peasant» began to be published, the following year the scientific yearbook «Literary Studies» began to be published. «Folklore. Culturology». More than 60 scientific and scientific-practical conferences were organized and held on the basis of the university. During 1995–2000 alone, about forty scientific forums of international (6), all-Ukrainian (19) and regional (14) levels took place.

The long-term scientific productivity of some leading scientists of Cherkasy University, marked by high quantitative and qualitative indicators and continuity of scientific activity, served to form 15 scientific schools during the 1990s - early 2000s.

The cross-cutting line of the educational process at the university was the involvement of students in scientific activities. This was done through the preparation of abstracts, term papers, dissertations and master's theses, writing scientific articles and reports, participation in the work of scientific circles and problem groups, scientific conferences, competitions of scientific projects and more.

Originality. *For the first time the system and efficiency of scientific activity of the university in the specified period is revealed.*

Conclusion. *The importance of qualitative and productive development of scientific work at Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky in the 1990s and early 2000s was clearly recognized by the management and faculty. It was a strategic direction of the university development and was carried out in close connection with educational activities. The organization of scientific work in the institution acquired a systemic character, covering both the teaching staff and the student community. The scientific activity of the departments has been intensified, a number of research centers have been established. A number of scientific professional publications have been launched, numerous all-Ukrainian and international scientific conferences have been held. In view of this, the quantitative and qualitative indicators of scientific work have significantly increased during the outlined period.*

Key words: *science, research work, research center, postgraduate study, doctoral studies, dissertation, scientific conferences, publications, student science.*

Одержано редакцією 20.10.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021